

HAYAT PAHALILIĞI VE ÜCRETLERİN TAYİNİ

Dr. HAYDAR FURGAÇ

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Doçentlerinden

Hayat pahalılığı bugüne mahsus bir dert değildir. Tabii âfetler, kötü mahsuller, iç ve dış harpler, içtimâî ve iktisadî düzensizlikler, eskidenberi istihsal ve mübadelelerin gelişmesine mâni olarak bilhassa fakir halk tabakalarının büyük sıkıntıya düşmesine âmil olmuştur. Fakat, o zaman da, âmme teşekkülleri türlü çarelere başvurarak bu derdi önlemeye çalışmışlardır. Meselâ büyük şehirlerde hayat pahalılandığı zaman, fakir halka ucuz veya bedava zahire dağıtmak usulünü zikredebiliriz.

Euna mukabil pahalılık başgösterince ücretlerin ayarlanması yoluna gidilmediğini de ilâve etmek lâzımdır. İşçiler, aralarında anlaşıp, çalışma şartlarını tayin edemezlerdi ve patronlarının verdiği ücreti kabul etmekle mükelleftiler. Fakat işverenin de işçiyle birlikte çalıştığı, aynı şekilde yaşadığı ve eğlendiği, başka bir içtimâî sınıfın mensubu olmadığı ve nihayet işçi için de, bir müddet sonra küçük bir işletmeye sahip olmak imkânı bulunduğu düşünülürse, bu usul pek mahzurlu addedilemez.

Ancak, 18 inci asırdan itibaren, modern mânada büyük teşebbüs gelişmeye başlayınca, otoriter bir tarzda ücret tayininin mahzurları da aynı zamanda baş göstermiştir. Bilindiği gibi, büyük teşebbüsün inkişafı, iktisadî düşünce bakımından liberalizmin hüküm sürdüğü devreye isabet eder. Şu halde, liberalizm prensipleri mucibince serbest rekabeti âdeta bir tabiat kanunu mertebesine yükselten iktisatçı ve bunlardan ilham alan devlet adamları, serbest rekabet rejimini haleldar edebilecek hareketlere karşı şiddetle mücadele edeceklerdi. Binaenaleyh, ücretlerin tayini sahasında da, devlet, herhangi bir sınıfın inhisarcı vaziyete gelmesine müsaade edemezdi.

Ancak, birkaç büyük müteşebbis herhangi bir sebeple buluşup takip edecekleri ücret siyasetini gizlice tayin edebilir. Buna mukabil istihdam ettikleri binlerce işçinin aynı şekilde bir karara varmasına imkân yoktur. Netekim, liberal geçinen rejimler hiç bir zaman patronlar arasındaki anlaşmaları önleyememişler, asıl gayretlerini işçi teşekküllerine karşı sarfetmişler ve neticede devletin bu vasıtalı yardımından istifade eden işverenler otoriter bir fiyat politikası takip ederek işçileri tam mânasıyla istismar etmişlerdir. Filhakika, en sathî görüşlü müşahitler dahi, bilhassa XIX. cu asrın ilk kısmında işçi aileleri geçim seviyesinin gayet düşük olduğunu teyit ederler. Bu vaziyet karşısında bazı kimseler meseleyi daha etraflı bir şekilde tetkik etmek ihtiyacını duymuştur. Ecir ailelerinin geliri ne kadardır, bu gelir adı geçen ailelerin geçimine kifayet eder mi, mevcut gelir ne şekilde sarfedilmektedir, gıda, ısınma, kira gibi en mühim masraflara ne kadar bir para ayrılmıştır?

Bu sahada yapılan ilk anketlerin şu hususiyetleri arzettiğini görmekteyiz : Anketler hususî şahıslar tarafından icra edildiğinden ancak birkaç ailenin masrafları tetkik edilebilmiştir. Anketçi, ailelerle şahsen temasa geçmekte ve, bazı hallerde, bunlarla bir müddet birlikte yaşamaktadır. Toplanan malûmat gayet teferruatlı olup uzun bir müddete aittir. Alınan bütün tedbirlere rağmen çok az sayıda aile hakkında toplanan bilgilerin bütün işçi kütlesine kolayca teşmil edilemeyeceği pek tabii idi. Bundan dolayı bu kabil anketler şiddetli tenkitlere maruz kalmış ve alınan neticelerin bir ücret politikasına mesnet teşkil edemeyeceği ileri sürülmüştür.

Maamafih, müfrit liberalizm ve ferdiyetçiliğin mahzurları belirlemeye başlayınca umumî efkâr gittikçe artan bir ısrarla geçinme anketlerinin daha büyük çapta yapılmasını istemeye başlamıştır. Bu suretle, dâva devlet organları tarafından ele alınmış ve araştırmalar yüzlerce ve hattâ binlerce aileyi kavradığından, bütün bir sınıfın yaşama şartları hakkında fikir edinmek kabil olmuştur.

Ecir ailelerinin geçinme şartları meydana konulunca bunlar için hayatın ne nisbette pahalılandığını veya ucuzladığını gösteren ölçüleri (indeksleri) de daha sıhhatli bir şekilde tayin etmek imkânı hasıl olmuştur. Bu hususu bir misalle izah etmeye çalışalım.

1952 yılında koyun eti ortalama fiatının 250, ertesi sene de 300 kuruş olduğunu farzedelim. Demek ki, koyun etinin fiatı bir senede 50 kuruş yükselmiş veya bu hususu yüzde olarak ifade etmek istersek, et fiatı % 20 artmıştır. Dikkat edilecek olursa, 1952 ile 1953 arasında bütün gıda maddeleri fiatlarında % 20 bir yüksel-

me kaydedilmediği muhakkaktır. Kiminin fiatında artış daha şiddetli, kimininkinde daha azdır, belki de bazılarının ki düşmüş olabilir. Şu halde, hiç olmazsa ecirlerin bütçesinde en mühim yeri işgal eden gıda maddelerini göz önünde bulundurmamak yerinde olacaktır. Kaldı ki bir ailenin masrafları gıda maddelerine inhisar etmez. Bunun yanında kira, giyim eşyası, nakliye masrafları da mevcuttur. Demek oluyor ki, çeşitli meta ve hizmetler için indeksler hesaplanmak lâzım gelecektir. Fakat böylece elde edilen rakkamlar toplu bir fikir veremeyeceğinden, bunların yerine hepsini temsil edecek olan ortalama bir nispet bulmak yoluna gitmelidir.

Ortalama nispetin nasıl hesaplandığını küçük bir misale dayanarak izah etmek kabildir. Aşağıdaki tablonun 2 nci ve 3 üncü sütunlarında birkaç gıda maddesinin 1938 ve 1953 ortalama fiatları gösterilmiştir. 4 üncü sütun, 1953 fiatlarını 1938 fiatlarıyla böldükten sonra 100 ile çarpmak suretiyle elde edilmiştir. Bu nispetlerin basit aritmetik ortalamasını hesaplayacak olursak 563 kıymetini buluruz. Elde edilen rakkamı şu şekilde mânalandırmak kabildir : Nazara alınan emtianın fiat temevvüçleri temsili addedildiği takdirde, 1938 ile 1953 arasında, gıda maddelerinin fiatları 1938 e nazaran ortalama olarak % 563 yükselmiştir.

Tablo I.

Gıda maddesi	Fiat (Kuruş)		İndeks
	1938	1953	
(1)	(2)	(3)	(4)
Ekmek (kilo)	10	33,33	333
Su (fıçı)	30	60	200
Koyun eti (kilo)	45	320	711
Taze Sebze (kilo)	7,5	80	1.067
Sadeyağ (kilo)	100	670	670
Toz şeker (kilo)	28	140	500
Pirinç (kilo)	26	120	462
Toplam			3.943
Ortalama			563

Tabloda kaydedilen nisbetler yakından tetkik edilince, netice pek tatminkâr gözüküyor. Netekim et, yağ ve taze sebze gibi ecir aileleri bütçesinin mühim kalemlerini teşkil eden maddelerin fiatları % 600 den fazla bir yükseliş arzederken su fiatı ancak bir misli artmış ve neticede ortalama nispetin lüzumundan fazla küçülmesine âmil olmuştur.

İşaret edilen mahzurları önlemek için, münferit indekslerin basit ortalaması yerine tartılı aritmetik ortalaması hesaplanabilir. Bunun için, münferit indekslerin her biri, ait olduğu meta veya hizmetin ehemmiyetile mütenasip bir rakkamla çarpılır. Meselâ, İstanbul Ticaret Odasının el'ân neşretmekte olduğu indeste, bir ecir ailesinin ortalama olarak ayda 3 fiçı su istihlâk ettiği kabul olunmuştur. Bir fiçı suyun 1938 de fiatı 30 kuruş olduğuna göre, bu yıl zarfında ailenin aylık su masrafı 90 kuruşmuş. Su fiatı 1953 de, 60 kuruş olarak tesbit edilmiş, diğer bir ifadeyle indeks 100 den 200 e çıkmıştır. Demek ki, 1953 de aynı su miktarını elde etmek için 180 kuruş vermek lâzımdır. Netekim :

$$\frac{200 \times 90}{100} = 180$$

Tablo II. nin son sütununa geçirilen rakkamlar yukarıda izah edilen tarzda hesaplanmıştır.

Tablo II.

<i>Gıda maddesi</i>	<i>Aylık istihlâk miktarı</i>	<i>1938 de aylık istihlâk kıymeti (kuruş)</i>	<i>1953 de aylık istihlâk kıymeti (kuruş)</i>
(1)	(2)	(3)	(4)
Ekmek	57 kilo	570	1.900
Su	3 fiçı	90	180
Koyun eti	10,2 kilo	459	3.264
Taze sebze	38 kilo	285	3.040
Sadeyağ	4 kilo	400	2.680
Şeker	7,5 kilo	210	1.050
Pirinç	5 kilo	130	600
Toplam		2.144	12.714

Son tablonun tetkikinden anlaşılacağı üzere, basit aritmetik ortalama yerine tartılı aritmetik ortalama kullanıldığı zaman, şöyle bir netice elde edilmektedir: Tablonun 1 inci sütununda gösterilen maddelerden, 2 nci sütunda kaydedilen miktarları sarfedebilmek için, 1938 de 21 lira 44 kuruş, 1953 de 127 lira 14 kuruşa ihtiyaç varmış. Binaenaleyh bu iki devre arasında fiatların nisbî ortalama artışı

$$\frac{12.714}{2.144} \times 100 = \% 593 \text{ dür.}$$

Görüldüğü gibi, münferit indekslerin tartılı ortalaması alınarak mürekkep bir indeks hesaplanmak istenince,

- a. indeksin terkinde yer alan mal ve hizmetlerin muhtelif tarihlerdeki fiatlarını bilmek,
- b. bu mal ve hizmetlerden istihlâk edilen miktarlar hakkında malûmat sahibi olmak lâzımdır.

İstihlâk edilen miktarlar ancak ailelerin geçinme şartları bilindiği takdirde tesbit edileceğine göre, aile bütçesi anketlerinin ehemmiyeti bu suretle meydana konmuş oluyor.

*

**

Mademki, evvelce de işaret ettiğimiz gibi, geçinme indeksleri ücret siyasetine mesnet teşkil etmektedir, Türkiyenin en büyük sanayi ve ticaret şehri olan ve memleketin en geniş ecir kütlesini barındıran İstanbul için, yukarıda mekanizması izah edilen bir indeksin hesaplanması zarurîdir. Netekim 1950 nüfus sayımı neticelerine istinaden yapılan bir tahmine göre, şehrimizde 89.520 ecir ailesi mevcut olup, aşağıdaki tablonun tetkikinden anlaşılacağı üzere, bunlar İstanbul aileleri arasında en kalabalık grupunu teşkil etmektedir.

Tablo III.

İstanbul'daki ailelerin reislerin durumuna
göre inkisamı [1]

A. Müstakiller		
1) Kendi hesabına evinde çalışanlar	1.640	
2) Kendi hesabına dışarıda çalışanlar	66.360	68.000
B. Aile reisinin işinde ücretsiz çalışanlar		80
C. Ecirler : Başkasının işinde çalışanlar		89.520
D. Durumu gayri muayyen olan veya bilinmeyenler		64.220
TOPLAM		221.820

Bu ihtiyacı hisseden İstanbul Ticaret Odası, 26 yıldan beri şehrimiz için bir geçinme indeksi hesaplamaktadır. Fakat el'ân neşredilmekte olan indeksin iki zayıf tarafı mevcuttur. Evvelâ tertibinde, «ana, baba ile biri bir buçuk, diğeri yedi ve üçüncüsü de onbeş yaşlarında üç çocuktan mürekkep orta halli bir aile esas alınmıştır.» İki kâhil ve üç çocuktan müteşekkil bir ailenin bugün İstanbul'da pek yaygın bir tip olduğu iddia edilemez. Netekim, bu mesele ile alâkalı olarak İktisat Fakültesinin İstatistik Enstitüsü tarafından 1953 senesinde başlanan ankette, tetkik olunan ecir ailelerinin yaş bakımından terekübü hakkında da malûmat toplanmıştır. Bu meyanda 800 ailelik bir grupta, «2 kâhil, yaşı 10 ilâ 15 arasında bulunan 1 çocuk ve yaşları 10 dan küçük olan 2 çocuktan» mürekkep 6 aileye rastlanmıştır.

Kaldı ki, Odanın hesaplarında esas alınan aile bugün için temsilî olsa bile, aradan geçen müddet zarfında bütçesinde büyük değişiklikler husule geldiği muhakkaktır. Meselâ «vesaiti nakliye» kalemını ele aldığımızda, Odaca neşredilen indekse göre, 1938 yılında 3 çocuklu orta halli bir ailenin aylık yol masrafı vasatî 330 kuruşken Nisan 1954 de 900 kuruşa yükselmiştir. Dikkat edilecek olursa, 900 kuruşluk masraf tespit edilirken yalnız nakliye fiatlarında vukua gelen artış göz önünde tutulmuştur. Şehrimizin nakliye istatis-

[1] SARC, Ömer Celâl. İstanbul Ticaret Odası Aile Bütçesi Anketinin ilk safhası. s. 5. İktisat Fakültesi, İstatistik Enstitüsü, Yayın 1. 1954.

tiklerine ait bir iki rakkam zikredilecek olursa bu usulün mahzurlu tarafı kolayca anlaşılır. Meselâ 1945 senesinde İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İdaresinin otobüsleri 3.868.314 ve tramvayları 92.192.275 yolcu taşımıştır. 1950 de, aynı vasıtalarla taşınan yolcu sayısı sırasıyla 16.401.167 ve 97.514.296 ya yükselmiştir. Demek ki, nakledilen yolcu adedinde 5 sene zarfında % 18,5 bir artış mevcuttur. Aynı devre zarfında, şehrin nüfusunda müşahede olunan artış ise %16,2 civarındadır. Halk otobüslerine binen yolcu sayısının da 1947 den 1950 ye kadar takriben 5 milyondan 17 milyona vardığı düşünülecek olursa, fertlerin eskisine nazaran daha fazla nakil vasıtalarına bindiği meydana çıkar. Binaenaleyh, nazara alınan ailenin bütçesinde, nakliye masraflarının pek muhtemel olarak 9 lirayı aştığını söyleyebiliriz.

Neşrettiği istatistikleri günün şartlarına daha uygun bir aile bütçesine istinat ettirmek isteyen İstanbul Ticaret Odasının, kısaca izah ettiğimiz mahzurları önlemeye çalışacağı aşikârdı. Bu maksatla, Oda, bir aile bütçesi anketinin yapılmasını İktisat Fakültesi İstatistik Enstitüsüne teklif etti ve Enstitünün bu teklifi kabul etmesi üzerine, Şubat 1953 den itibaren anketin hazırlıklarına başlandı. Böyle bir anket İstanbul'da ilk defa yapıldığına göre, bu hususta etraflıca malûmat vermek yerinde olacaktır.

*
**

Farzedelim ki, bir aileye müracaat edilip, her ferdinden, senenin her günü yaptığı masrafları teker teker bir deftere kaydetmesi istensin. Bu defterde, ekmek, gazete, dolmuş, çocuk çorabı, mecmua, vapur abonmanı, tiyatro bileti gibi her türlü kayda rastgelmek kabil olacaktır. Sene sonunda ailenin yaptığı masraflar tasnif edilince ne kadar ekmek, gazete, çocuk çorabı veya mecmua aldığı, kaç def'a dolmuşa, vapura, otobüse bindiği, kaç def'a sinema ve tiyatroya gittiği belli olacaktır. Böylece, nazara alınan ailenin bütçesinde hangi meta ve hizmetlerin başta geldiği ve bunların ne miktarda istihlâk edildiği meydana çıkacaktır. Fakat, evvelce de işaret ettiğimiz gibi, bir veya birkaç ailenin masrafları tetkik edilerek varılan neticeler bütün bir kütleye kolaylıkla mal edilemez.

Netekim aile bütçelerine tesir edebilen âmillerin sayısı sonsuz denebilecek kadar çoktur ve binnetice her bütçe diğerinden farklıdır. Meselâ diğer şartlar aynı olduğu takdirde, geliri daha yüksek olan ailenin masrafları geliri daha düşük olanınkinden fazladır; 5

fertten müteşekkil bir aile de 2 kişilik bir aileden daha fazla ek-mek yenir; küçük yaşta çocukları bulunan aileler daha fazla süt istihlâk ederler. Gerçi misal olarak zikrettiğimiz âmiller nispeten kolaylıkla tesbit edilebilir. Eğer ecir ailelerini fert sayısı, yaşa göre tereküp, gelir bakımlarından tasnif eder ve masraflarını tetkik etmek istediğimiz aileleri bu grupların en yaygınları içinden seçersek, elde edeceğimiz neticelerin temsili olmak ihtimalini arttırmış oluruz.

Maamafih geniş bir kaç grup teşkil edip içlerinden bir iki aile seçmekle maksat hasıl olmaz. Çünkü şahsî zevkler, âdetler, iyi veya kötü huyların da istihlâkte payı vardır. Kimi insan gezme, kimi yemek, kimi içki, kimi giyim, kimi de sinema meraklısıdır; kimi hasis kimi de müsriktir. Anne, baba ve iki çocuktan ibaret, 300 lira gelirli bir aileyi ele alalım : Aile reisi içki müptelâsı ise, belki 300 liranın 50 veya 60 ı içkiye gidecek ve bu aileyi, 300 lira gelir grubunu temsil etmek için seçmişsek, neticede içkiye verilecek ehemmiyet hakikatın çok üstünde olacaktır. Halbuki, tetkik mevzuu aile sayısı münasip şekilde arttırılırsa, içki içenin yanında ağzına içki koymayana, günde iki üç paket sigara istihlâk edenin yanında hiç sigara içmeyene, düzgün bir evde oturmak için yüksek kira vermeye razı olanın yanında bodrum katında bir odayla iktifa edene rast-gelmek kabil olacaktır.

**

Enstitü ankete başlarken, İstanbul'da mevcut ecir aileleri hakkında, 1950 yılındaki sayılarına ait rakkam istisna edilirse, hiç bir bilgiye sahip değildi. Gerçi ihzarî malûmat toplanmadan ailelerin doğrudan doğruya seçimi yoluna gidilebilirdi. Fakat böyle bir usulün mahzurlu tarafları mevcuttur. Farzedelim ki, bir şehirde mevcut ecir ailelerinin bir kısmı kur'a ile seçilsin ve neticeler tasnif edildikten sonra şu rakkamlar bulunsun :

Gelirleri 500 liradan az olan aileler	% 59
Gelirleri 500 lira veya daha fazla olan aileler	% 41

Eğer hakikî nisbetler sırasıyla % 60 ve % 40 ise nümunenin ilk grupundaki aile sayısı ana kütleninkinden eksik, diğer grupundaki de daha kabarıktır. Halbuki, hakikî nispetler evvelden belli olduğu takdirde, her grup için ayrı bir seçim yaparak nümune için de aynı nisbetleri elde etmek kabildir. Bu sebepten dolayı, seçime başvur-

madan evvel ecir aileleri kütlesinin muhtelif bakımlardan terekkübü hakkında malûmat toplamak lüzumu hissedildi.

Bundan maada, Enstitünün ikinci bir müşkülü de halletmesi icab ediyordu. Bilindiği gibi, memleketimizde evlere anketçi yollayıp ailelere gelirleri veya evde yaşayan kimselerin yaşları gibi az çok mahrem addedilen hususlar hakkında sual sorulmasına pek alışılmamıştır. Böyle bir yol takip edildiği takdirde iyi neticeler elde edilemeyeceği düşünülerek, aile reislerine çalıştıkları müessesede müracaat etmenin daha münasip olacağına karar verildi.

İşaret ettiğimiz hususlar göz önünde bulundurularak, anket şu şekilde tertip edilmiştir [1] :

1. Mademki aile reisleriyle müesseselerde temas temin edilecekti, şehirde mevcut müesseseleri tespit etmek lâzım geliyordu. İşçi Sigortaları Kurumunda, 4 - 9 işçi arasında çalıştıran işletmelerin büyük bir kısmıyla, 10 veya daha fazla işçi istihdam eden müesseselerin tamamını ihtiva eden veya etmesi lâzım gelen bir liste mevcuttur. Ancak, devlet müesseseleriyle banka ve sigortalar Kuruma kaydolunmaya mecbur tutulmadıklarından, mezkûr müesseselerin adları listede mevcut değildi. Maamafih banka ve sigortaların bir listesini Ticaret Odasından temin etmek kabil oldu ve Defterdarlık tarafından yollanan bir memurun yardımıyla İstanbul'daki devlet dairelerinin bir listesi Enstitü'de tanzim edildi. Böylece 152 si banka ve sigorta, 572 si âmme müessesesi ve 4.548 i hususî veya iktisadî devlet teşekkülü olmak üzere 5.272 isim ihtiva eden bir liste meydana getirildi. Bu müesseselerin hepsine müracaat etmek kabil olamayacağından, anketleri yapılmak üzere 345 tanesi kur'a yolile seçildi. Müracaat edilen müesseselerin 29 u kapanmış veya İşçi Sigortaları Kurumundan verilen adreste bulunamamış olduğundan, 11 i de cevap vermek istemediğinden, 305 müesseseden malûmat toplanabilmiştir.

2. Anket memurları, iki türlü sual varakasında mevcut sorulara cevap almak üzere müesseselere müracaat etmişlerdir. İlk soru kâğıdındaki suallerin esas gayesi, müessesede çalışan ve İstanbul'da aileleriyle birlikte oturan aile reislerini tespit etmektir. Bunun için müesseseden ücret alan her şahsa evvelâ reis olup olmadığı ve, müspet cevap verdiği takdirde, İstanbul'da ailesiyle beraber oturup

[1] Daha etraflı malûmatın temini için yukarıda zikredilen esere müracaat edilmesi gerekir.

oturmadığı soruldu. İkinci suale evet cevabını verenlerden, 2 numaralı soru kâğıdını da doldurmaları istendi.

Bu kâğıtta, reisin adı ve soyadından maada, meslekteki mevkii; son ay aldığı ücretin tutarı; son 12 ayda reisin ve ailenin diğer fertlerinin eline ortalama olarak çalışma yolile ve diğer kaynaklardan geçen safî aylık gelir; ailenin yaş ve cinsiyete göre terekkübü; ailenin kira ile mi yoksa kendi evinde mi oturduğu soruldu.

3. Toplanan malûmat sayesinde, İstanbul'daki — daha doğrusu tespit ettiğimiz 5.275 müessesede çalışan — ecir ailelerinden müteşekkil kütlenin hakkında tahminler yapmak kabil oldu.

Bu tahminin nasıl yapıldığını bir misal üzerinde izah etmeye çalışalım. Müesseseler listesinde tesbit edilen 152 banka ve sigortanın 16 tanesinden cevap alınmıştır. Bu 16 işyerinde yüksek memur kategorisine dahil 56, müstahdem kategorisine dahil 205 ve işçi kategorisine dahil 116 kişi çalışmaktadır. Ana kütle için de aynı nispetlerin varit olduğunu kabul edersek, 152 müessesede 530 yüksek memur, 1.950 müstahdem, 1.1000 işçi bulunması icab eder. Demek ki, İstanbul'da faaliyette bulunan 152 banka ve sigorta şirketinde aileleriyle birlikte yaşayan 3.580 aile reisi istihdam edilmektedir. Diğer gruplar için de aynı şekilde muhakeme ettiğimiz takdirde, 5.275 müessesemiz için 80.350 rakkamını bulmaktayız.

Verdiğimiz misalde, 3.580 ailenin reislerinin meslekteki mevkiine göre nasıl ayrıldıklarına ait bir tahminde bulunduk. Fakat aynı ailelerin gelir veya fertlerinin sayısı gibi bakımlardan nasıl dağıldıklarını da tahmin edebiliriz. Böylece anketin başında müşahede olunan eksikler geniş ölçüde telâfi edilebilmiş, ana kütle için tahmin olunan nispetlerin seçilen nümune için de aynı olması imkânı elde edilmiştir.

Ailelerin masraflarının kaydına 1954 yılının ilk günü başlanmıştır. Anketin ikinci safhasını teşkil eden bu çalışmalar 1955 Ocakının sonuna kadar devam edecektir. Ankete iştirâk eden ailelerin yardımile bugünkü durumu aksettiren sıhhatli rakkamlar bulunduğu takdirde, ücret siyasetine sağlam bir esas teşkil edebilecek bir indeksin hesaplanacağı ümit edilebilir.